

AUTIZM — BU KASALLIK EMAS

Ma'rufjonova Zaynabxon Baxtiyorjon qizi

Qo'qon Universiteti Andijon Filiali,

Tibbiyot fakulteti, Davolash ishi

109-guruh talabasi

zaynabxon979@gmail.com +998997123040

Ilmiy raxbar: ***Qobilov Hojiakbar Baxtiyorjon o'g'li***

Anotatsiya: Autizm miyaning rivojlanishi yoki ishlashidagi buzilish natijasida yuzaga keladi. Odatda autizmning dastlabki belgilari 2 yoshli bolalarda namoyon bo'ladi. Ko'pgina hollarda, bu kasallik tug'ma hisoblanadi. Tibbiy tasnif autizmi asab tizimining kasalliklari deb tasniflaydi, ammo autizm kasallik emas, balki rivojlanishdagi alohida holat degan fikr mavjud. Kasallik o'g'il bolalarda qizlarga qaraganda 4 baravar ko'proq aniqlanadi.

Kalit so'zlar: Autizm , (ASD Autisim Spectrum Disorder), Retta sindiromi, Asperger sindiromi, intirovert, shizofreniya, "gayratabiy bolalar" .

Kirish: Autizm — bu kasallik emas, balki neyro rivojlanish buzilishi (neyro-inklyuziv holat) hisoblanadi. To'liq nomi autizm spektr buzilishi (ASD — Autism Spectrum Disorder) deb ataladi. Autizm — bolaning yoki kattalarning muloqot qilish, ijtimoiy aloqalar o'rnatish va xulq-atvorida o'ziga xos o'zgarishlar bilan namoyon bo'ladigan rivojlanish holati. Bu holat odamlarning dunyoni qabul qilish va unga javob berish usulini o'zgartiradi. Har bir insonda autizm turlicha ko'rinadi — ba'zilarida yengil, ba'zilarida esa ancha og'irroq bo'ladi. Ijtimoiy aloqada qiyinchiliklar (ko'z bilan aloqa qilish qiyinligi, boshqalar bilan muloqotda qiyinchilik). Nutq va tilning kech rivojlanishi yoki kam rivojlanishi. Qaytariluvchi xulq-atvorlar (masalan, bir xil harakatlarni takrorlash). Qiziqish doirasining torligi, aynan bir narsaga juda katta e'tibor berish. Muhitdagi o'zgarishlarga sezgirlik yoki noqulaylik.

Autizm sabablari:

Aniq sabablari to'liq ma'lum emas. Genetik va atrof-muhit omillari muhim rol o'ynashi mumkin. Homiladorlik davridagi ayrim omillar ham ta'sir qilishi mumkin. Autizm kasallik emas, balki... Bu — insonning bosh miya tuzilishi va funksiyalaridagi farq. Davolashdan ko'ra, qo'llab-quvvatlash, maxsus ta'lim va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish muhimdir. Olimlarning fikricha, autizm kassaligini kelib chiqish sabablaridan biri bu – homilani ona qornidalik davrida ma'lum bir turdagi oqsillarning yetishmovchiligi. Ikkinchi sababi, organizmda ikki xil og'ir metalning, qo'rg'oshin va simobni, ko'payib ketishi. Uchinchi sabab atrof muhitni ekologik buzilishi va homiladorlik paytida kuchli stress holatlarini kechirish. Anemiya hamda qon bosimning oshishi, buyrakda bosim oshishi – bularning hammasi autizimni kelib chiqish sabablari hisoblanadi. Bundan tashqari autizm kasalligi belgilarining kengayishini, ya'ni rivojlanishdan ortda qolish belgilari Retta sindromi, Aspergera sindromi va autizmning klassik simptom komplekslarining ko'p uchrashi. Shuningdek, kasallik haqida ma'lumot ko'paymoqda. Ilgari tortinchoq, uyatchan, introvert va shizofreniyaga moyil bolalarni «g'ayritabiiy bolalar» deyishgan bo'lsa, hozirgi kunga kelib bunday bolalarni autistik bolalar (autizm) deyishmoqda.

Autizm kasalligi yoshga qarab quyidagilarga bo'linadi. Erta bolalik autizmi – 2 yoshgacha. Bolalik autizmi – 2-11 yoshgacha. O'smirlik autizmi 11-18 yoshlargacha. Autizm belgilari. Ijtimoiy qoloqlik. Muloqotda o'z-o'zi bilan gaplashish, har xil qo'l harakatlari qilish. Umumiy belgilarning erda boshlanishi. Bolaning onasiga bee'tiborliligi (kulish, jismoniy harakatlar, ovoz chiqarishlar). Bolaning «tayyorgarlik» holati yo'qligi ya'ni uni ko'tarishga uringanda qo'llarini cho'zmasligi, tizzalarida turishga harakat qilmasligi, emishdan butunlay to'xtashi. Jamoa bilan o'ynashni istamaslik, ota-ona va boshqalar bilan o'ynaganda injiqlik qilish, yolg'iz holda o'ynashni xohlash. Ovoz, yorug'likka bo'lgan sezuvchanlikning oshib ketishi, bundan tashqari qo'rqitish, baqiriq, arg'imchoq uchish kabi o'yinlar paytida injiqliklar qilish. Gapirish qobiliyatining susayishi, hatto mutizm holatigacha. Exolaliyalar, ya'ni so'zlarni takrorlash, ota-onadan eshitgan iboralarni qayta-qayta aytib yurish yoki multfilmda eshitgan so'zlarni

doimo aytib yurish, bu Asperger sindromi deyiladi. Ovqatni tanlab yeyish, ishtaha sustligi, uyquning yomonlashuvi. Buyruqlarni bajarmaslik, buyumlarni ko'rsatsa qaramaslik, o'zining ismiga e'tibor bermaslik. Belgilangan tartibga qat'iy rioya qilishi, ya'ni bir vaqtda uyg'onishi, buyumlarni bir joyda saqlash, jismlar shakliga qarab saralash va shu kabilar. So'zlashish qobiliyatining yaqqol buzilishi kattalar kabi iboralar ishlatib gapirish, bir xil so'zlarni takrorlab yurish, dialogga kirishmaslik. Xavflardan qo'rqmaslik: balandlik, avtotrassa, hayvonlardan qo'rqmaslik, lekin oddiy buyumlardan qo'rqish, masalan qaynab turgan choynak, elektr yoqgich va shu kabilar. Harakatlardagi takrorlar aylanib turish, tebranib turish, imo-ishoralarning takrorlanishi. Jahldorlik, kulgi, vahimaning o'z-o'zidan paydo bo'lishi. Ba'zi bir g'ayritabiiy holatlarga e'tibor qaratish, masalan eslab qolish qiyin bo'lgan sonlarni eslab qolish, qo'shiqlar so'zlarini esda saqlash, o'qib bo'lmaydigan yozuvlar yozish. O'smirlik autizmida belgilarga autistning gormonal o'zgarishlari ham qo'shiladi. Diagnostika faqatgina belgilarga asoslanib, psixiatr shifokor qo'yadi. Ko'pchilik autist bolalar adabiyotlarda keltirilgan autizm belgilariga mos kelmasligi mumkin. Ba'zi hollarda autist bolalar insonlar bilan muloqotga ham kirishishlari mumkin, bu esa diagnoz qo'yishda qiyinchiliklar tug'diradi.

Davolash maqsadida ortda qolayotgan jihatlarni korrektsiya qilish uchun barcha turdagi autist bolalarga mos keladigan quyidagi chora tadbirlar qo'llash mumkin. Gapirish qobiliyatini yaxshilash maqsadida logoped bilan mashg'ulotlar olib boorish. So'zlashish uchun rasmlar kartochkalardan foydalanish yoki planshet, kompyuterda so'zlarni yozib o'rgatish. Bola bilan har xil o'yinlar o'ynash, bir sferada faqat bir mutaxassis bilan. Medikamentoz davo faqatgina qo'shimcha sifatida bolada kuchli agressiya bo'lsagina buyuriladi. Autizmga chalingan bemor bolalarni qanday bo'lsa, shunday qabul qilish kerak. Kattalar buni o'z vaqtida aniqlab, ularni qo'llab-quvvatlashlari zarur. Autizm kasalligi homila ona qornidalik davridayoq uning bosh miyasi rivojlanishida ba'zi oqsillarning yetishmasligi sababli paydo bo'lishi mumkin, degan taxminlar mavjud. Bu xastalikning irsiyat bilan bog'liqligi hali to'liq o'rganilmagan. Amerikalik va fransiyalik olimlar guruhi bosh miya rivojlanishining ilk bosqichlarida hid sezishda ishtirok etadigan o'zak

hujayralarni o'rganish zarur, degan xulosaga kelishdi. Chunki, burundan osonlik bilan olinadigan biopsiya surtmasi bu hujayralarni o'rganishda bebaho usul hisoblanadi.

Autizm kasalligini davolash bo'yicha O'zbekistonda birinchi xususiy «Shukrona Ta'lim» maktabi 2018 yilning sentyabr oyida o'z faoliyatini yuritishni boshlagan. Ushbu maktabda autizm tashxisli bolalarga aligafrenopedagogikadan tashqari, butun dunyo tan olgan xulq atvorning amaliy tahlili metodikasi – ABA terapiya yo'nalishi bo'yicha ishlar, amaliy mashg'ulotlar olib boriladi. Bunda ular muloqotga kira olmaydigan bolalar bilan peks terapiya yordamida mashg'ulotlar olib borishadi.

Diagnostika: Autizmning yuqoridagi belgilari shifokorlarga rivojlanish, ijtimoiy xulq-atvor va boshqa ko'nikmalardagi muammolar bo'yicha tashxis qo'yish va turli xil aqliy og'ishlarni xatosiz aniqlashga imkon beradi. Ammo autizmni tegishli mezonlarga muvofiq tashxislashda quyidagilar muhimdir. Xavf: Autizmni o'z vaqtida davolamaslik bemorning jamiyat bilan ijtimoiy va hissiy aloqalarining buzilishiga olib kelishi mumkin.

Oldini olish: Afsuski, ushbu patologik holatning birlamchi profilaktikasi uchun maxsus usullar mavjud emas. Homiladorlik paytida ayollarga dori-darmonlarni qabul qilishni cheklash

Xulosa: Shu vaqtgacha autizm kasalligini genetik kasallik deb hisoblashgan. Lekin so'nggi ma'lumotlarga ko'ra, autizm kasalligi atrof-muhitdagi zararli kimyoviy moddalarning ko'payishidan kelib chiqmoqda. Kasallikni erta aniqlab muhitni o'zgartirish ijobiy samara beradi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. World Health Organization. (2022). Autism spectrum disorders. Geneva: WHO.
2. Geschwind, D. H., & State, M. W. (2015).
3. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'lim vazirligi, Inkulyziv ta'lim boyish metodik qollanma, 2022.
4. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5th ed.). Washington, DC: APA.

5. Lord, C., Rutter, M., DiLavore, P. C., et al. (2012). Autism Diagnostic Observation Schedule (ADOS-2). Torrance, CA: Western Psychological Services.
6. Umumiy psixalogiya, Yosh psixalogiyasi va pedagogik psixologiya. Gomezo tahririda. - T. "Sharq", 1982.